

Становище Мукачівської греко-католицької єпархії за єпископа Антонія (Папа)

Початок ХХ ст. ознаменувався неочікуваним розвитком подій для міцної, консолідованої, історичної греко-католицької церкви на Закарпатті. Щоправда перші ознаки просування православ'я у краї були помітні і раніше, тому правлячі кола та церковний клір робив все можливе для його локалізації, але безуспішно. На релігійне життя краю неабиякий вплив почали справляти розгортання національно-визвольної боротьби русинського населення Закарпаття, посилення колонізаторської політики угорських правлячих кіл і не в останню чергу геополітичне ростишування в умовах підготовки до розгортання театру майбутніх військових подій зацікавлених військових угруповань.

У цих умовах використання релігійних настроїв поєднаних з національними почуттями, які ще до того сформувались у попередні десятиліття, становили могутню силу в руках зацікавлених сторін. У виграші була та частина закарпатських русинів, яка прагнула до відновлення східної церкви та зміцнення зв'язків з українськими землями аж до воз'єднання. Цей процес проходив у шаленій боротьбі з використанням нечесних методів задля досягнення мети, про що не завжди здогадувалися прості віряни.

Зі смертю єпископа Юлія Фірцака 1 червня 1912 р. настала нова ера в історії релігійних та міжконфесійних стосунків на Закарпатті, котрі були сильно пов'язані з підготовкою та подіями першої світової війни. Окремі церковні історики прирівнюють висок Фірцака у розбудову та зміцнення Мукачівської греко-католицької єпархії з діяльністю Андрія Бачинського.

Будучи невиліковно хворим, австро-угорський імператор Франц Йосип за два місяці до смерті Фірцака, своїм указом від 3 квітня 1912 р. проголосив коадьюнктуром єпископа Антоніна (Антала) Паппа. Він був рекомендований Святим престолом для надання допомоги у веденні справ єпархії вже престарілому та хворому єпископу з частковою заміною його архієрейських функцій. Випереджаючи розвиток подій, папа Пій Х ще 29 квітня оголосив про своє рішення призначити А. Паппа єпископом, а через півроку, 14 жовтня 1912 р., архіпастир Юлій Дрогобецький висвятив його на єпископський престол⁴⁹⁸. Як видно вибір правлячих кіл зупинився на амбітному, молодому, здібному та досвідченому капцеляристу, на котрого покладалися великі надії у виправленні негативних явищ, які повсюдно виникали в єпархії.

Новий глава Мукачівської греко-католицької єпархії народився 17 листопада 1867 р. в заможній угорській сім'ї в селі Великий Каллов Саболчського комітату (нині в Угорщині). Слід зазначити, що А. Папп через ці обставини слабо володів русинською мовою і тільки на початку 1920-х років вимушений був серйозно взятися за її опанування. До того ж у зазначений період зрідка виголошував проповіді на русинській мові, завчаючи тексти напам'ять, вимовляв їх з відчутним угорським акцентом. Пізніше ця обставина почала сильно працювати проти нього. Теологічні знання здобував у Будапештському університеті, після закінчення якого його попередник, єпископ Фірцак, 24 грудня 1893 р. висвятив у священники⁴⁹⁹.

⁴⁹⁸ Pekar Athanasius B., OSBM. The bishops of the eparhy of mukachevo with historical outlines. – Pittsburgh, PA, 1979. – P. 56.

⁴⁹⁹ Botlik József. Hármás kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1866-1997). – Budapest: Új mandátum könyvkiadó, 1997. – Old. 182.

Швидко просувався по кар'єрній драбині, про що свідчать його посади та діяльність у єпископській канцелярії, а з 1897 р., у 30-ти річному віці, був призначений секретарем, а згодом керівником канцелярії. У 1905 р. А. Папп став протонотаріусом – високопоставленим чиновником папського коллегіуму з отриманням звання домашнього протоієрєя папи Пія Х. На початку 1912 р. він призначається каноніком єпископської капітули, одночасно виконуючи обов'язки коад'ютора хворого Юлія Фірцака у званні єпископа-помічника. Після висвячення єпископом, майже протягом цілого року (з 17 листопада 1912 по 5 жовтня 1913 р.) паралельно виконує функції апостольського управителя новоутвореної для угорських греко-католиків Гайдудорозької єпархії⁵⁰⁰.

Новому єпископу, як і його попереднику, довелося зіткнутися із схизматичним рухом, другий етап, кульмінація якого припадає на другий Мараморощ-Сиготський процес (у тогочасних угорських офіційних джерелах отримав назву "схизматичного процесу"), що співпав з початком його єпископської діяльності і тривав з 29 грудня 1913 по 3 березня 1914 р. Причиною судових процесів став рух за перехід населення Марамороського комітату до православ'я, центром якого стало с. Іза⁵⁰¹.

Причин масового переходу русинського населення до православ'я було декілька, зокрема, серед них можна назвати важке соціально-економічне становище, що вилилося в масову трудову еміграцію до США. Це призвело до того, що значна частина вихідців із Підкарпаття згодом за океаном перейшла у православ'я. Повернувшись на батьківщину емігранти стали одним із потужних джерел православного руху. Не слід забувати і про політику тогочасної угорської влади, спрямовану на мадяризацію угорських русинів. Для цієї мети було залучено вище духовенство греко-католицької церкви. Перші спроби мадяризації церкви розпочалися ще в другій половині XIX ст. єпископом Стефаном Панковичем. Проте ці починання не отримали підтримки з боку Апостольського Престолу, що викликало обурення в угорських націоналістичних колах⁵⁰².

У цій напруженій ситуації останні єпископи втрачали орієнтацію не наважуючись на рішучі кроки проти мадяризації, хоч мали у своєму арсеналі заборонне розпорядження Риму. Серед інтелігенції краю почався розкол, частина її змадяризувалася, частина, як протест проти мадяризації, поповнила табір москвофілів. Останні єпископи намагалися ввести григоріанський календар, замінити кирилицю на латинику. В суспільстві спостерігалася втрата зв'язків між освіченою інтелігенцією та духовенством і простим селянством. Чимало священників вдома розмовляли по-угорськи, читали тільки угорські книги. Заснування народних та церковних шкіл з угорською мовою навчання та мадяризація церковного обряду стали одним із важливих чинників, які призвели до переходу у православ'я. Незадоволення селян викликали також феодалні церковні податки – коблина і роковина, які сплачувались місцевому греко-католицькому духовенству зубожілою паствою⁵⁰³.

За цих умов, новопризначений єпископ першим своїм рішенням збирає керівництво єпископату на нараду до Мараморощ-Сигету 28 квітня 1912 р., де було сформульовано звернення до угорського уряду, в якому духовенство закликала якомога швидше придушити небезпечний для держави рух. У зверненні давалися і

⁵⁰⁰ Ibid.

⁵⁰¹ (Кризина), архімандрит Гавриїл. Твердиня православ'я Закарпаття – Ізький Свято-Миколаївський чоловічий монастир. – К.: Інформаційно-видавничий центр УПЦ, 2004. – С. 5.

⁵⁰² Botlik József. Hármás kereszt alatt... – Old. 182.

⁵⁰³ Данилєць Ю.В. Православна церква на Закарпатті у першій половині XX ст. – Ужгород: Карпати, 2009. – С. 40.

певні поради тому ж уряду, такі як: після ґрунтового розслідування потрібно конфіскувати всю літературу, котра розповсюджує схизматичні ідеї, заборонити її пересилання та транспортування залізницею, а на співучасників її розповсюдження, як таких що визнано винними, накласти великий грошовий штраф. У своєму запиті до міністерства юстиції, надзупан Марамороського комітату, котрий став центром руху, барон Жігмонд Перені під приводом "державної зради", вимагав прийняття негайних та виїзткових заходів⁵⁰⁴.

Реагуючи на розвиток подій пов'язаних з посиленням православ'я та підготовкою до другого Маромороського процесу, єпископ А. Папп видає циркуляр, в якому засуджує схизматичний рух, водночас визнаючи, що "деякі політичні авантюристи, користуються для досягнення своїх цілей важким матеріальним становищем вірян, їхньою моральною слабкістю. Допускаю й те, що у цього руху наявні глибокі соціальні причини, а бідність пограбованого народу тільки полегшує їхню роботу... Схиляючись перед самовідданою діяльністю священників єпархії, в той же час повинен висловити своє переконання, що у розповсюдженні цього небезпечного руху великою мірою спричинили дії та прогалини самих священників у виконанні своїх обов'язків, через їхнє зловживання та прохолодне відношення до народу, неприязного відношення до нього"⁵⁰⁵.

В кіпці циркуляра, єпископ закликає своїх священників бути "прикладом чистоти, добросовісно виконувати свої обов'язки, бути невтомними просвітителами Христового духу, будьте до своїх прихожан облесливі, допомагайте їм у міру своїх обдарованостей і тоді при Божій допомозі ця небезпечна течія завершиться"⁵⁰⁶.

Другий Марамороський процес завершився ганебним вироком – 32 чоловік було засуджено до різних строків ув'язнення та сплати великого грошового штрафу. Сам процес розколів громадську думку навіть у самому угорському суспільстві. Опозиційні сили критикували та засуджували його вирок. Міжнародна преса роздмухала процес до сенсації, і все це відбувалось за декілька місяців до початку війни. З початком Першої світової війни міжконфесійна боротьба продовжувалась, але з використанням вже інших методів та засобів.

Закарпатська земля уже в перші місяці війни стала ареною бойових дій між австро-угорською та російською арміями. Після першого вторгнення, а потім витіснення російської армії, 22 жовтня 1914 р. угорський прем'єр-міністр Іштван Тіссо здійснив поїздку населеними пунктами краю з метою оцінки заподіяної шкоди внаслідок бойових дій. Після цього він певдовзі оприлюднив урядовий лист до глав найбільш постраждалих греко-католицьких єпархій – Антонію Паппу та прашівському єпископу Стефану Новаку, в якому взяв під захист уніатське духовенство, яке вистояло тяжкі випробування і закликав угорську громадськість просити вибачення у них після тих сумнівів, які виникли у попередні роки⁵⁰⁷.

У своїй письмовій відповіді мукачівський єпископ А. Папп дякує за порозуміння та зазначає, що головною причиною відсталості свого народу вбачає бідність, де "народ бере на себе 100, 500 і навіть 1000% шкільний податок задля зведення школи та її утримання, де збираються непомітні церковні та державні податки, і саме тому народ не в змозі видавати жодної копійки на придбання книг, газет та навчання своїх синів, і що без соціального втручання держави, поширення культури в широкі верстви населення неможливе"⁵⁰⁸.

⁵⁰⁴ Botlik József. Hármás kereszt alatt... – Old. 182.

⁵⁰⁵ Цит. за: Szabó Orest. A magyar oroszokról (ruthének). – Budapest, 1913. – Old. 237–238.

⁵⁰⁶ Op. cit. – Old. 237–238.

⁵⁰⁷ Botlik József. Hármás kereszt alatt... – Old. 191.

⁵⁰⁸ Op. cit. – Old. 191.

Прем'єр-міністр дав відповідні доручення для надання невідкладної допомоги як місцевому населенню, так і духовенству, про що із задоволенням відзначає єпископ А. Папп у своєму циркулярі: "...жодне із звинувачень, яке випливало з безпідставних джерел проти греко-католицьких священиків, не підтвердилось"⁵⁰⁹.

Угорський уряд використав роки війни для запровадження в шкільну освіту латинського алфавіту, адже воєнне страхіття й терор особливо не сприяли для проявів з боку населення певдоволення. Мукачівський єпископ А. Папп перебував під постійним тиском уряду, хоч і схилився на певні поступки у цій справі. Августин Волошин, як член фахової комісії з даного питання, на одному із засідань закликав присутніх залишити кирилицю бодай у церковних книгах, а в навчальних залишити слов'янську фонетику. Урядовий тиск з кожним днем посилювався, а події прискорились, коли пражівський єпископ самовільно увів латинський шрифт на 1915/1916 навчальний рік⁵¹⁰.

Частина греко-католицького духовенства і надалі чинить опір діям уряду, а сам єпископ розуміючи усю складність ситуації у справі реформи писемності поводить досить стримано. А. Папп навіть насмілюється не давати відповідей на настирливі листи міністра культу та шкільництва Янковича і тільки після рішучого виступу останнього умовно погоджується на запровадження латинського письма. Міністр з радістю повідомляє прем'єра Тіссо, "...що єпископ починає переборювати протистояння свого слав'янофільського оточення, котре тепер тільки у певних частинах намагається робити перешкоди"⁵¹¹.

Так, в результаті шаленого урядового тиску 24 червня 1916 р. на території Мукачівської єпархії було офіційно введено григоріанський календар. Поряд з цим велася робота щодо запровадження латинської абетки з угорським способом написання замість кирилиці. Міністр культів та шкільництва Угорщини видав розпорядження, за яким з 1916/1917 навчального року в усіх шкільних підручниках, а також із Закону Божого, обов'язково вводився латинський алфавіт. Реагуючи на такий стан справ за вказівками правлячих кіл держави, єпископ видає відповідний циркуляр від 15 серпня 1916 р., в якому наказує з 1 вересня запровадити у всіх народних школах краю угорськомовне письмо⁵¹².

Слід визнати, що ще й під час світової війни переважна більшість русинів була неграмотною, і як згадує Августин Волошин у своїх спогадах, просте населення краю зовсім не переймалось цими змінами⁵¹³. Проте саме духовенство спробувало чинити супротив цьому рішення.

На заключному етапі війни справа алфавіту була активно використана для агітації населення краю проти мадяризації і під дією такого тиску, та зважаючи на значний опір реформуванню з боку духовенства та вірників і не в останню чергу політичній невизначеності, єпископ Антоній Папп 5 червня 1918 р. видає тижневик "Наука", але вже руським шрифтом, а 10 листопада 1918 р. скасовує розпорядження про латинський шрифт та григоріанський календар⁵¹⁴.

⁵⁰⁹ Ibid. – Old.

⁵¹⁰ Sturák Peter, THLIC. Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945–1989. – Prešov: Náboženské vydavateľstvo Petra, 1999. – S. 33.

⁵¹¹ Botlik József. Hármas kereszt alatt... – Old. 202.

⁵¹² Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I: Єпархічне оформлення. Видання друге. – Рим–Львів: Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1997. – С. 103.

⁵¹³ Волошин Августин. Спомины. – Ужгород, 1923. – С. 86.

⁵¹⁴ Botlik József. Hármas kereszt alatt... – Old. 208–209.

Розвиток подій прискорився внаслідок розпаду Австро-Угорщини та її поразки у війні. Територія Закарпаття стала предметом розподілу та перерозподілу між сусідніми державами, які до того опинились в таборі переможців, внаслідок чого політичне становище в краї стало вкрай нестабільним. Так, з 14 по 23 січня 1919 р. чехословацька армія окупує північно-західну частину Закарпаття, а південно-східна частина продовжує перебувати під окупацією румунських військ. До Ужгорода направляється посланець чехословацького уряду капітан Пісецький, котрий передає керівництву Народної ради рішення угоди у Філадельфії про передачу краю під юрисдикцію Чехословаччини. Ознайомившись з її змістом, голова ради, греко-католицький священник Симеон Сабов, висловив своє повне здивування та обурення. У свою чергу Пісецький намагається залучити керівництво Народної ради розпочати широкомасштабну агітацію серед населення за приєднання Закарпаття до Чехословаччини⁵¹⁵.

Країни Антанти, після довготривалих дискусій, 13 березня 1919 р. винесли остаточне рішення про приєднання краю до Чехословаччини. На прискорення подій чималий вплив зробило проголошення Угорської радянської республіки, влада котрої поширюється і на Закарпаття і триває всього 40 днів⁵¹⁶.

З переходом території Закарпаття до Чехословаччини і утворенням нових кордонів, котрі не повністю брали до уваги як етнічну, так і релігійну приналежність місцевого населення, частина церковних парафій русинів переходить до сусідніх державних утворень. Після підписання Паризьського мирного договору продовжуються напади на єпископа А. Паппа. Єпископ переслідується не лише за відкриту проугорську орієнтацію. Противники унії не можуть пробачити йому реформу календаря та спроби мадяризації писемності (шкільної освіти зокрема). Задля справедливості, слід зазначити, що підтримка єпископом цих невдалих та непопулярних спроб тогочасного угорського уряду тільки прискорили перехід частини греко-католиків до православного віросповідання.

Одним з першочергових завдань нової чехословацької влади стало сприяння такому переходу русинського населення до православ'я, а цим самим послабити позиції греко-католицької церкви, яка в очах нової влади була "мадяронською". Саме тому чехословацька влада в перші роки свого панування на Закарпатті жорстоко утискала греко-католицьку церкву і в той же час ефективно підтримувала православну та її духовенство. Влада закривала очі на пограбування частини греко-католицьких церков, не чинила перешкод вигнанню з деяких поселень греко-католицьких священників та інші безчинства щодо вірян. Для прикладу у с. Великі Лучки, що було центром схизматичного руху початку ХХ ст., розлючений натовп зруйнував греко-католицьку церкву, а у відповідь на звернення греко-католицької єпархії щодо відшкодування заподіяної шкоди, результативних дій влади не надійшло⁵¹⁷.

Становище А. Паппа ускладнювалося й через те, що в єпископській резиденції розміщується зі своєю багаточисельною сім'єю командуючий окупаційними військами, французький генерал Кастелла. Єпископа примушують проживати в одній з кімнат, практично взявши його під домашній арешт. Список звинувачень на адресу А. Паппа доповнюється і відмовою скласти присягу на вірність Чехословацькій державі. Мукачівського єпископа обмежують у пересуванні, і коли навесні 1920 р.

⁵¹⁵ Пушкаш Андрей. Цивілізація или варварство: Закарпатье 1918–1945 / Андрей Пушкаш; Інститут славяноведення РАН. – М.: Издательство «Европа», 2006. – С. 48–50.

⁵¹⁶ Троян М.В. 40 незабутніх днів. – Ужгород, 1970. – 96 с.

⁵¹⁷ Botlik József. Hármás kereszt alatt... – Old. 230.

він вирушає з душпастирською ходою до Хуста, то потребує фізичного захисту від розлюченого натовпу православних вірян⁵¹⁸.

Саме в цей період найбільшого спогею набув православний рух, саме тоді пересхрщували найбільше вірян в ізяньському монастирі. Організована юрба монашук у супроводі старших сільських жінок обходили навколишні села несучи розбрат, затіваючи бійки в основному з тими, котрі відмовлялись залишити греко-католицьку віру. У Боронявському монастирі в цей час безкарпо безчинствують озброєні православні. Розгнівані представники чехословацької влади тільки спотерігають, а інколи чинять опір безстрашній апостольській ході єпископа від села до села, який закликає до хрестового походу проти засилля православ'я⁵¹⁹.

Відомий вчитель з Хуста Іван Куртяк, будучи куратором хустського греко-католицького округу, організовує сотню добровільних вершників під містом і їде назустріч єпископу для забезпечення його супроводу та захисту. У присутності поліції з організованого натовпу на адресу єпископа лунають проклинання та висміювання, кидають яйця. Греко-католики вночі вимушені виставити варту для охорони будинку, в якому ночує єпископ, але незважаючи на це, невідомі вибивають вікна. На другий день у супроводі процесії А. Папа прибуває до паломницького місця у с. Бороняво, однак в момент початку своєї проповіді в його бік летить камінь. Представники православних, що проникли до натовпу здимають величезний галас, Куртяк прикриває єпископа своїм тілом і виводить того з пастки⁵²⁰. Через декілька місяців, тут же у Боронявському монастирі під час богослужіння храмового свята Іллі 2 серпня 1920 р., події повторюються за попереднім сценарієм⁵²¹.

Брутальні напади на єпископа А. Папа у Бороняві ще більше згуртували навколо нього греко-католицьке духовенство разом із вірниками. Влада відкрито пішла на усунення єпископа від керівництва єпархією, вбачаючи у цьому її послаблення, а відхиливши компромісне вирішення наболілого питання, продемонструвала свою непоступливість. Особливо активно обговорювалось угорське походження А. Папа, що мало скомпроментувати його в очах русинів. Майже вся територія Закарпаття стала тереном жорстокої, безкомпромісної релігійної боротьби, в якій були і людські жертви, котрі сягали до кількох сотень чоловік⁵²².

Після трагічних подій, котрі виникли з багатьох причин, багато визначних діячів краю відповідальність за скоєне переклали саме на А. Папа і хибно вважали: становище негайно зміниться, едність негайно відновиться, якщо той відмовиться від єпископського сану і покине чехословацьку територію Підкарпатську Русь. Для досягнення своєї мети, такі "діячі" вдались до різноманітних засобів, отримуючи підтримку від чехословацьких властей. При посередництві губернатора Георгія Жатковича частина греко-католицького духовенства подає скаргу на єпископа до Апостольського престолу. Основні звинувачення та причини усунення єпископа наступні: на їхню думку, єпископ *"не володіє русинською мовою; у свій час запровадив григоріанський календар; замінив використання кирилиці; не відвідував церковні громади; зволикав з аудієнцією у визначений для того час у глави*

⁵¹⁸ Пскар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I. – С. 112.

⁵¹⁹ Ильницький А. Положення Церкви на Подк. Руси после переворота // Календарь миссійного вьстника на рок 1935 / Сост. А. Ильницький. – Ужгород–Пряшев, 1934. – С. 33 Ильницький А. Положення Церкви на Подк. Руси после переворота // Календарь миссійного вьстника на рок 1935 / Сост. А. Ильницький. – Ужгород–Пряшев, 1934. – С. 36.

⁵²⁰ Botlik József. Hármás kereszt alatt... – Old. 231.

⁵²¹ Ibid.

⁵²² Marina Gyula. Ruténsors. Kárpátalja végzete. – Torontó, 1977. – Old. 94.

католицької церкви. Саме особа єпископа є причиною поширення схизми на території Закарпаття, масовому переходу вірників і тому не відповідає займаній посаді»⁵²³.

У цей складний історичний період багато проблем додалось духовенству і через активну пропаганду серед вірників соціалістичних ідей. Військовополонені, які повертались додому з більшовицької Росії, приносили і розповсюджували ідеї соціалізму. Під їхнім впливом селяни-вірники самовільно почали розподіляти між собою церковні землі, відмовлялись від сплати церковних повинностей тощо⁵²⁴.

Тим часом чехословацький уряд продовжує пукати шляхів усунення «незручного» А. Паппа. З приводу вирішення цього питання на початку лютого 1921 р. міністр закордонних справ Чехословаччини Едвард Бенеш зустрічається з ватиканським секретарем П. Гаспарі, щоб слідом за пражським єпископом І. Новаком вибороти зміщення А. Паппа. Перешкодою для здійснення цього задуму тепер стає відсутність потрібної духовної особи, яка б могла замінити А. Паппа⁵²⁵.

Тим часом позиції мукачівського єпископа навіть дещо зміцнюються у зв'язку з передачею папі Бенедикту XV меморандуму про становище русинів у Мукачівській єпархії, підготовленого професором Будапештського університету Йозефом Ілleshem, за походженням з марамороського Вишкова. Під впливом прочитаного меморандуму глава католицької церкви відмовляє у прийомі Бенешу, і навпаки, надає матеріальну підтримку єпископу⁵²⁶.

У травні того ж року Антоній Папп здійснює поїздку до Праги, де зустрічається з ватиканським послом, нунцієм Ф. Мармарджі, котрий влаштовує йому дружній прийом. Після змістовних переговорів, нунцій радить єпископу провести зустріч з самим Бенешем, котра невідомі відбувається. Бенеш не приймає жодних доводів та побажань А. Паппа, а натомість заявляє, що уряд сприятиме у полегшенні переходу від однієї релігійної конфесії до іншої, маючи на увазі від греко-католицької до православної⁵²⁷.

Тим часом продовжує працювати чехословацька пропаганда, котра постійно наголошує про тисячолітнє утискування русинів, що Ужгородська унія була підготовлена угорцями і тільки вони скористались її плодами, що православна релігія правдива і до неї слід повернутись. Внаслідок продуманої та цілеспрямованої агітації в частині поселень вірники добровільно, а де потрібно було "допомогу" влади, перейшли до православ'я. Часто траплялось і такі незрозумілі явища, коли із-за безпідставних причин русини залишали свої старі церкви, в яких молились їхні предки і будували нові⁵²⁸. За даними церковного історика А. Пекаря, в цей переломний період від Мукачівської єпархії відійшло 80 парафій з 100 000 вірниками⁵²⁹.

За цих умов стало зрозумілим, що закарпатські противники А. Паппа та чехословацька влада діють спільно, виступаючи єдиним фронтом проти єпископа. Останні продовжують щиро звинувачувати його особу в Римі, що саме завдяки його діям і надалі розповсюджується схизматичний рух. А. Папп намагається виправдатись від таких звинувачень уже перед новим папою Пієм XI. Але пражський уряд і надалі не влаштовує особа А. Паппа, а тому затягування зі зміщенням єпископа може стати

⁵²³ Цит. за: Botlik József. Hármás kereszt alatt... – Old. 232.

⁵²⁴ Нариси історії Закарпаття: У трьох томах. – Том II (1918-1945). – Ужгород, 1995. – С. 73.

⁵²⁵ Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I. – С. 120–121.

⁵²⁶ Botlik József. Hármás kereszt alatt... – Old. 234.

⁵²⁷ Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I. – С. 121.

⁵²⁸ Botlik József. Hármás kereszt alatt... – Old. 235.

⁵²⁹ Athanasius V. Pekar, OSBM. The bishops of the eparchy of mukachevo with historical outlines. – Pittsburgh, PA, 1979. – P. 56.

приводом для протесту Ватикану проти чехословацької окупації краю. Для зацікавлених сторін справа заходить у безвихідь, тому папа уповноважує свого празького посла Ф. Мармаджі швидко уладнати справу на користь противників єпископа⁵³⁰.

З подальшого розгортання подій чітко видно, що перед празьким урядом нарешті зникли перешкоди для усунення з посади Мукачівського єпископа. Для захисту єпископа підключається угорська дипломатія, яка вимушена йти на непопулярні кроки. Її підтримує папський нунцій в Угорщині Шіюппа. Апостольський Престол в жодному разі не погоджується на побажання чехословацького уряду про зміцнення єпископа. Щоправда Шіюппа вийс звинувачування А. Паппу в "необдуманих" діях, але назвати їх так і не зміг⁵³¹.

Тим часом мукачівський єпископ з 21 по 28 лютого 1924 р. перебуває з візитом у Апостольській столиці, де на прийомі у Пія ХІ пояснює своє становище та становище Мукачівської єпархії. Невдовзі, після прибуття додому, Апостольський престол різко змінив позицію, закликавши А. Паппа зректися єпископського крісла, яке той слухняно виконує посилаючись на інтереси єпархії⁵³². Після цього акту папа надає нунцію Ф. Мармаджі спеціальне уповноваження, за яким той наказом від 4 червня 1924 р. вилучає з-під юрисдикції дві частини Пряшівського та Мукачівського єпископств, які опинились на території Угорщини, і передає управління ними Антонію Паппу⁵³³.

Через місяць, 1 липня 1924 р. колишній мукачівський єпископ передав управління єпархії його колективному органу – Єпархіяльній капітулі. Тепер Пій ХІ призначає його Апостольським адміністратором Мішкольцьського єкзархату в Угорщині зі всіма привілеями, якими наділений єпископ. Щоправда А. Паппу і після відречення на протязі року потрібно було проживати в ужгородській єпископській резиденції виключно через відсутність у Мішкольці відповідного житла. До справи ще додалась відсутність візи на поїздку до Угорщини. Справа набула дипломатичного характеру і після річної затримки з виготовленням документів, 11 вересня 1925 р. А. Паппа офіційно було вислано з Чехословаччини⁵³⁴. Цією подією закінчилась незавершена діяльність єпископа на Закарпатті.

З цих історичних подій можна чітко констатувати, що період єпископства А. Паппа був переломним в повітній історії Мукачівської греко-католицької єпархії. Єпископу не вдалося зупинити перехід своїх вірян до православного віросповідання, а його особистість, вимушені та не завжди оправдані дії тільки сприяли такому переходу. Не менш важливу роль у ставленні русинського населення краю до уніатства відіграло включення території краю до Чехословаччини, яка активно підтримувала не тільки релігійні, а й національні починання православного духовенства. Швидкий розвиток освіченості населення, його інтергування до загальноєвропейських цінностей, позначились і на релігійних уподобаннях частини русинів, котрі прослідковуються і по нинішній день.

Край перестав бути патріархальним, консервативним і замкнутим у собі. Вхідження до складу Чехословаччини вперше відкрило його перед світом, а ліберальна конфесійна політика Праги, заснована на принципах свободи віросповідання і рівності релігій, прямо чи опосередковано кинула виклик такій корпорації, як греко-католицьке духовенство. Антонія Паппа, до певної міри, можна

⁵³⁰ Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I. – С. 121.

⁵³¹ Botlik József. Hármas kereszt alatt... – Old. 237.

⁵³² Ibid.

⁵³³ Ibid.

⁵³⁴ Ibid.

вважати жертвою конкурентного середовища, що настало на Підкарпатті після 1918 р., коли Католицька Церква хоч і зберігала за собою інституційні переваги в новій державі, проте формально ставала рівною з іншими конфесіями.

Так було, принаймні, до 1928 р., коли між Прагою і Римом було укладено «*Modus vivendi*». Але в духовній кар'єрі героя нашої статті це вже не відіграло практично жодного значення, хоч в історії Мукачівської греко-католицької єпархії його бентежна постать ще один раз вирине. Та це вже буде геть інша історія.

Резюме

Мандрик Є.

Становище Мукачівської греко-католицької єпархії за єпископа А. Паппа

Ключові слова: Мукачівська єпархія, єпископ, міжконфесійні відносини, схизматичний рух, реформи, пропаганда, окупація.

У статті розкрито переломний та суперечливий етап у розвитку Мукачівської греко-католицької єпархії за часів єпископа А. Паппа.

Напередодні та після Першої світової війни місце та роль Греко-католицької церкви на Закарпатті були сильно підірвані через масовий перехід русинів до православ'я. Релігійна та політична діяльність єпископа А. Паппа тільки прискорила цей процес, жертвою якого став і сам єпископ.

Резюме

Мандрик Є.

Положение Мукачевской греко-католической епархии при епископе А. Паппе

Ключевые слова: Мукачевская епархия, епископ, межконфессиональные отношения, схизматические движения, реформы, пропаганда, оккупация.

Статья раскрывает переломный и противоречивый этап в развитии Мукачевской греко-католической епархии времен епископа А. Паппа.

Накануне и после Первой мировой войны место и роль Греко-католической церкви на Закарпатье были сильно подорваны в связи с массовым переходом русинов в православие. Религиозная и политическая деятельность епископа А. Паппа только ускорила этот процесс, жертвой которого стал и сам епископ.

Summary

Mandryk E.

The Situation of Mukachevo Greek Catholic Diocese by Bishop A. Papp

Key words: Mukachevo Eparchy, Bishop, interfaith relations, schismatic movement, reform, propaganda, occupation.

Article reveals the crucial and controversial stage in the development of Mukachevo Greek Catholic diocese since Bishop A. Papp. Before and after the First World War, the place and role of the Greek Catholic Church in Transcarpathia were severely weakened by the massive shift to the Ruthenian Orthodox. Religious and Political Life of Bishop A. Papp only accelerate this process, a victim who was himself a bishop.